

Teorie a metody sociální práce

Předmět je koncipován tak, aby vybavil studenty znalostmi a dovednostmi pro praktickou aplikaci základních metod sociální práce s jednotlivci, skupinami a komunitami, seznámil je se specifickými metodami a formami soc. práce uplatňovanými v kontextu sociální péče, služeb a prevence. Podává přehled o vývoji sociální práce jako společenskovedním oboru i profesionální praktické aktivitě, zaměřuje se na porozumění teoretickým východiskům, náhledům, přístupům, etickým souvislostem i trendům moderní sociální práce.

Teorie a metody soc. práce I

Sociální práce jako profesionalizovaná a institucionalizovaná aktivita

Cílem kurzu je získat přehled o sociální práci jako profesionálních a institucionalizovaných aktivitách, systému a fungování sociální správy, nárocích profese a profesní etice.

Teorie a metody soc. práce II

Základní metody sociální práce

Cílem kurzu je získat znalosti a dovednosti pro individuální práci s klientem, skupinou a komunitou.

Teorie a metody soc. práce III

Specifické metody a forma sociální práce

Cílem kurzu je získat znalosti o metodách sociální práce ve prospěch specifických cílových skupin.

Teorie a metody soc. práce IV

Teorie a přístupy aplikované v sociální práci

Cílem kurzu je získat přehled o vybraných teoriích a teoretických souvislostech sociální práce a jejich uplatňování při praktickém působení.

Teorie a metody sociální práce I

Sociální práce - profesionalizovaná a institucionalizovaná aktivita

1.ročník ETF KS 2008//2009

Vyučující : M. Vorlová

- Sociální práce , charakteristiky, definice, vymezení pojmů, paradigmatu sociální práce
- Sociální správa, pojem , subjekty, účastníci, odvětví
- Sociální pojištění, sociální podpora, sociální pomoc
- Legislativní rámec
(s důrazem na zákon č. 108 /2006 Sb. o sociálních službách)
- Sociálně právní ochrana dětí a legislativní rámec
- Profese a profesní etika

Způsob ukončení :   zápočet (na základě písemního testu)

Doporučená literatura :

MATOUŠEK Oldřich a kol. *Základy sociální práce*, Praha : Portál, 2001
MATOUŠEK Oldřich a kol. *Slovník sociální práce*, Praha : Portál, 2003
TOMEŠ, Igor a kol. *Sociální správa*. Praha : Portál, 2002
TOMEŠ, Igor a kol. *Právo sociálního zabezpečení*, Praha : Spolek českých právníků
JANKOVSKÝ, Jiří. *Etika pro pomáhající profese*. Praha. Triton, 2003
MATOUŠEK Oldřich a kol. *Metody a řízení sociální práce*, Praha :Portál, 2003

Související legislativa :

Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách

Zákon č. 100/1089 Sb. o sociálním zabezpečení(v platném znění)

Zákon č. 110/2006 Sb. o životním a existenčním minimu

Zákon č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi

Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí

Zákon č. 94/1963 Sb o rodině (v platném znění)

Úmluva o právech dítěte

Zákon č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže)

Zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a preventivně výchovné péče ve školských zařízeních (v platném znění)

- **Sociální správa**

Sociální správa - souhrn všech orgánů , institucí a organizací, které **konají** v sociální sféře a **realizují** sociální politiku určitými nástroji, prostředky a technikami.

Nástroje a techniky realizace sociální politiky - **dávky a služby sociální povahy**

Sociální politika   **co** dělat a **proč** to dělat

Sociální správa   **jak** to dělat a **kdo** to bude dělat

subjekty sociální správy - fyzické i právnické osoby, které jsou oprávněny rozhodovat nebo konat ve vztahu k jiným osobám v některém z odvětví a systémů soc. správy

účastníci (klienti) sociální správy - jednotlivci, rodiny , skupiny

Odvětví sociální správy, kterými se budeme zabývat :

system sociální ochrany obyvatel

- **Sociální pojištění**
- **Státní sociální podpora**
- **Sociální pomoc a sociální služby**

části systému se liší tím jaké situace řeší, jakým způsobem jsou financovány a zabezpečeny

Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách

Zákon č. 100/1089 Sb. o sociálním zabezpečení(v platném znění)

Zákon č. 110/2006 Sb. o životním a existenčním minimu

Zákon č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi

system sociálně právní ochrany dětí

Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí

Zákon č. 94/1963 Sb o rodině (v platném znění)

Úmluva o právech dítěte

Zákon č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže)

Zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a preventivně výchovné péče ve školských zařízeních (v platném znění)

• **Sociální práce**

- společensko vědní disciplína
- praktická profesionální (dobrovolnická) činnost
- aplikace poznatků z jiných vědních oborů v praxi
- teoretická základna – vědy o člověku a společnosti
- etický kodex
-

(sociální - vztahující se ke společnosti, týkající se zlepšování společenských poměrů, týkající se hmotného zabezpečení jedince ve společnosti)

Společensko vědní disciplína i oblast praktické činnosti, jejíž cílem je odhalování, vysvětlování , zmírňování a řešení sociálních problémů (chudoby, zanedbávání výchovy dětí, diskriminace určitých skupin, delikvence mládeže,.....)

(Oldřich Matoušek a kol., Slovník sociální práce, str. 213)

Sociální práce je profesionální aktivita zaměřená na pomáhání jednotlivcům, skupinám či komunitám zlepšit nebo obnovit jejich schopnost sociálního fungování a tvorbu společenských podmínek příznivých pro tento cíl.

Cílem sociální práce je podpora sociálního fungování klienta v situaci, kdy je taková potřeba buď skupinově nebo individuálně vnímána a vyjádřena. Sociální práce se profesionálně zabývá lidskými vztahy v souvislosti s výkonem sociálních rolí.

(Oldřich Matoušek a kol., *Základy sociální práce*, str. 184, 185)

sociální fungování

sociální role

sociální interakce - požadavky na prostředí, očekávání prostředí,
(*etiketizace*)

Sociální fungování

Naplnění rolí člověka ve společnosti, ve vztahu k lidem v bezprostředním sociálním okolí a ve vztahu k sobě samému, v kontextu očekávání a požadavků sociálního okolí.

Sociální fungování

- 1) Lidé a prostředí jsou trvale v interakci
- 2) Prostor klade na člověka požadavky, člověk je nucen na ně reagovat
- 3) Mezi požadavky prostředí a člověkem je rovnováha, pokud lidé požadavky dostatečné nezvládají, rovnováha je rozkolísána, konflikt, problém
- 4) Někteří lidé jsou schopni si s problémem poradit a rovnováhu obnovit někteří potřebné schopnosti a dovednosti schopnost nemají a problémovou situaci nezvládají
- 5) Příčiny problémů nebo jejich nezvládnutí mohou být jak na straně klienta nebo v nepřiměřenosti požadavků od okolí
prostor pro sociální práci
- 6) Intervence sociálního pracovníka s cílem obnovit a udržet rovnováhu

Sociální práce jako praktické činnosti s cílem

odhalovat

vyhledávat

vysvětlovat

sociální problém

předcházet
zmírňovat

sociální problémy   chudoba, delikvence, nezaměstnanost,.....

   jeho ovlivnění přesahuje možnosti jednotlivce,
   skupiny, komunity

   je ohrožující pro okolí a společnost

metody :

jedinci   individuální případová práce s klientem
skupiny   sociální práce se skupinou
komunity   komunitní sociální práce

historie sociální práce   rodinná výpomoc, sousedská solidarita **můžeš pomoci**
   chudinské zákony **musíš pomoci**
   právo na pomoc

paradigmata současné sociální práce : terapeutické
   poradenské
   reformní

Sociální služby

Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách

Sociálně právní ochrana dětí

Sociálně právní ochrana dětí je ucelený systém, fungující v systému českého práva. Účelem je poskytnout zvýšenou ochranu státu nezletilým dětem, tedy těm občanům, kteří se nemohou sami dostatečně bránit v případě působení negativních vlivů na jejich osobu nebo vývoj

SPO má v ČR dlouholetou tradici, do r. 1999 byla součástí systému sociální péče. Zákonem č. 359/1999 Sb. získala tato oblast samostatnou právní úpravu

Legislativní zakotvení SPO :

Ústava ČR

Listina základních práv a svobod (čl. 32)

- Ochrana rodiny, rodičovství, zvláštní ochrana dětí a mladistvých, právo na rodičovskou péči, omezení rodičovských práv

Úmluva o právech dítěte

- dokument OSN, mezinárodní smlouva
- děti jsou plnohodnotné lidské bytosti s vlastním myšlením a názory
- dětství má nárok na zvláštní péči a pomoc
- v ČR od 1. 1. 1993 součástí právního řádu
- má vyšší právní sílu než ostatní zákony
- závazná pro všechny orgány a občany

Práva dětí jsou formulována celkem ve 41 článcích (dalších 13 článků se týká plnění a závaznosti dokumentu a procedurálním náležitostem – podpisy, ratifikace).

Témata některých článků :

- **Definice dítěte**
Dítětem se rozumí lidská bytost mladší 18 let, pokud není zletilost stanovena zákonem dříve.
- **Přednostní zájem dítěte**
Všechny činnosti týkající se dítěte musí brát v úvahu plně a přednostně jeho zájmy.
- **Rodičovské vedení a rozvoj dětských schopností**
Stát musí respektovat práva a odpovědnost rodičů i širší rodiny vést dítě způsobem, který je přiměřený jeho rozvíjejícím se schopnostem.
- **Jméno a státní příslušnost**
Každé dítě má od narození právo na jméno. Má rovněž právo získat státní občanství a podle možností též právo znát své rodiče a být v jejich péči.
- **Oddělení od rodičů**
Dítě má právo žít s oběma rodiči, pokud to není v rozporu s jeho zájmy. Dítě nemůže být odděleno od rodičů proti jejich vůli, jedině na základě soudního rozhodnutí, v souladu s platným právem, v příslušném řízení se určí, že takové oddělení je potřebné v zájmu dítěte.
- **Názor dítěte**
Dítě má právo svobodně vyjadřovat názory a tyto názory mají být brány v úvahu ve všech záležitostech nebo řízeních, které se dítěte dotýkají.
- **Svoboda myšlení, svědomí, náboženství**
Stát má respektovat právo dítěte na myšlení, svědomí a náboženství za přiměřeného usměrňování ze strany rodičů.

- **Ochrana soukromí**
Děti mají právo na ochranu před zasahováním do jejich soukromí, rodiny, domova i korespondence a na ochranu cti a pověsti.
- **Rodičovská odpovědnost**
Rodiče mají společnou a prvotní zodpovědnost za výchovu a vývoj dítěte. Stát je má v tom podporovat a poskytovat jim při výchově dětí přiměřenou pomoc.
- **Ochrana před násilím a zanedbáváním**
- **Sexuální zneužívání**
Stát má chránit děti před sexuálním vykořisťováním a týráním včetně prostituce a před jejich zneužitím v pornografii.
- **Justice pro mladistvé**
Dítě v konfliktu se zákonem má právo na zacházení, které podporuje jeho smysl pro důstojnost a čest a bere ohled na jeho věk s cílem znovuzačlenění do společnosti.

Zákon o rodině

(zákon č. 94/1963 Sb. , o rodině, ve znění pozdějších předpisů)

Vztahy mezi rodiči a dětmi

Rodičovská zodpovědnost

souhrn práv a povinností

- a) při péči o nezl. dítě, především péče o jeho zdraví, tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj
- b) při zastupování nezl. dítěte
- c) při správě jeho jmění

rodiče :

- povinnost důsledně chránit zájmy dítěte
- povinnost řídit jednání dítěte a dohlížet nad ním s ohledem na stupeň jeho vývoje
- právo užít přiměřené výchovné prostředky, nesmí být dotčena důstojnost dítěte, ohroženo jeho zdraví nebo vývoj

dítě :

- právo na vlastní názor (podle schopnosti posoudit obsah opatření , která se dítěte týkají, právo na informace, být slyšeno a vyjadřovat se k rozhodnutím)
  - povinnost pomáhat svým rodičům
  - povinnost přispívat na úhradu společných potřeb rodiny, pokud má vlastní příjem
- rozhodující úlohu ve výchově dětí mají rodiče
  - dítě je povinno své rodiče ctít a respektovat
  - možnost střetu zájmů mezi rodiči a dítětem při právních úkonech, žádný rodič nemůže dítě zastupovat

Výchovná opatření

- **napomenutí**
- **dohled**
- **omezení**

(Opatření, která omezují rodičovskou zodpovědnost může učinit pouze soud. U výše uvedených může rozhodnout také orgán sociálně právní ochrany)

- pozastavení, omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti
- pěstounská péče
- **ústavní výchova**

Ústavní výchovu nařizuje soud v těch případech, kdy je výchova dítěte vážně ohrožena nebo narušena, jiná výchovná opatření nevedla k nápravě, rodiče ze závažných důvodů nemohou sami zabezpečit, soud musí zkoumat, zda nelze využít náhradní rodinnou péči, která přednost před ústavní výchovou.

Výkon ústavní výchovy se realizuje ve školských zařízeních - diagnostický ústav, dětský domov, výchovný ústav.

Zákon o sociálně právní ochraně dětí

Zákon č. 359/1999 Sb. – O sociálně právní ochraně dětí

Sociálně právní ochrana dětí (SPO)

- a) ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu
- b) ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění
- c) působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny

Orgány sociálně právní ochrany

- obce
- Úřad (MPSV a Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí)
- právnické a fyzické osoby, které byly výkonem SPO pověřeny

Základní zásady SPO :

- **děti vyžadující zvýšenou pozornost**

- a) jejich rodiče
  - zemřeli
  - neplní povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti
  - nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské zodpovědnosti
- b) které byly svěřeny do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, a tato osoba neplní povinnosti z toho vyplývající
- c) které vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku, nepracují, i když nemají dostatečný zdroj obživy, požívají alkohol nebo návykové látky, žijí se prostitutací, spáchaly trestný čin, jde-li o děti mladší než patnáct let spáchaly čin, který by jinak byl trestným činem, opakovaně nebo soustavně páchají přestupky nebo jinak ohrožují občanské soužití
- d) které se opakovaně dopouštějí útěků od rodičů nebo jiných právnických či fyzických osob odpovědných za výchovu dítěte
- e) na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, jejich lidskou důstojnost nebo jmění, nebo je podezření ze spáchání takového činu

pokud tyto skutečnosti trvají po takovou dobu nebo jsou takové intenzity, že nepříznivě ovlivňují vývoj dětí nebo jsou příčinou jejich nepříznivého vývoje

- Každý je oprávněn upozornit na závadné chování dětí jejich rodiče
- Každý je oprávněn upozornit orgán SPO na skutečnost, že došlo k porušení nebo zneužití rodičovské zodpovědnosti nebo na další situace, kdy dochází k ohrožení dětí
- Dítě má právo požádat orgány SPO a další zařízení (např. školy, školská a zdravotnická zařízení apod.) o pomoc při ochraně života nebo svých dalších práv. Ti mají povinnost poskytnout dítěti odpovídající pomoc. Dítě má právo požádat o pomoc i bez vědomí rodičů.

Opatření SPO

- Důraz na preventivní a poradenské činnosti.
- Předpokladem účinné a včasné pomoci je vědět, o tom, kdo pomoc potřebuje. K řešení situace je nezbytný osobní kontakt a zajištění nebo zprostředkování kvalifikované pomoci. (rozdílné kompetence obce a okresního úřadu)
- Rodičům může být uložena povinnost využít pomoc odborného poradenského zařízení.
- Státní orgány, školy, školská, zdravotnická a další zařízení určená pro děti jsou povinny oznámit bez odkladu okresnímu úřadu skutečnosti, které nasvědčují tomu, že se jedná o děti v situacích, na které se vztahuje SPO.
- Výchovná opatření a opatření na ochranu dětí, jsou stanovena zákonem o rodině, zákon o SPO řeší kompetence a postupy obce a okresního úřadu .

Péče o děti vyžadující zvýšenou pozornost

pomoc při překonávání nepříznivých sociálních podmínek a výchovných vlivů

- volnočasové aktivity
- poradenské a intervenční činnosti
- realizace v různých projektech (nízkoprahové kluby, kontaktní a poradenská centra, krizové linky, azylové ubytování ,.....)
- činnosti specializovaných pracovníků okresních a obvodních úřadů (sociální kurátor pro mládež, sociální pracovník OPD)

Sociální pracovníci OPD se zaměřují na rodiny, které o své děti nemohou, nechtějí nebo nejsou schopni řádně pečovat, zastupují děti v situacích, kdy může docházet ke střetu jejich zájmu a zájmu rodičů (kolizní opatrovník, rozhodování o změně výchovy, o výživném, o výchovných opatřeních).

Sociální kurátoři pro mládež (pracovníci odd. soc. prevence) se zabývají dětmi a mladistvými s poruchami chování, mladistvými a nezletilými pachateli trestné činnosti (popř. přestupků).

Trestní odpovědnost

Trestní odpovědnost za spáchaný trestný čin nebo přestupek je spojena s věkovou hranicí 15 let.

Osoba, která spáchala trestný čin před dovršením 15 let není pro nedostatek věku trestně odpovědná, tzn. že proti ní nemůže být zahájeno trestní řízení a na situaci je možné reagovat výchovnými prostředky (viz Zákon o rodině a Zákon o sociálně právní ochraně dětí).

Osoba, která spáchala trestný čin den po dovršení 15 let věku je trestně odpovědná, v oblasti trestně právní se používá termín mladistvý (pro věkovou kategorii 15 – 18 let). Trestní řízení proti mladistvým probíhá odlišným způsobem, jeho průběh je stanoven trestním zákonem a trestním řádem. Cílem je zdůraznit a maximálně využít preventivní a výchovné aspekty.

Zařízení sociálně právní ochrany

- a) zařízení odborného poradenství pro péči o děti
(týká se především péče o děti zdravotně postižené)
- b) zařízení sociálně výchovné činnosti
(týká se dětí vyžadujících zvláštní pozornost, zaměření rozvoj sociálních dovedností, výchovných činností a využití volného času)
- c) zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc
(týká se dětí, které se ocitly bez jakékoli péče nebo jsou vážně ohroženy situací nebo prostředím, ubytování, zajištění zákl. životních potřeb a nutné odborné péče)
- d) výchovně rekreační tábory pro děti
(děti vyžadující zvláštní pozornost, výchovné působení, společenské a hygienické návyky)
- e) zařízení pro výkon pěstounské péče

Poskytování SPO pověřenými osobami

Zákon vymezuje činnosti, které mohou nestátní subjekty jako pověřené osoby vykonávat v rámci SPO. Stanovuje podmínky pro vydání pověření popř. k jeho odnětí. O vydání pověření rozhoduje krajský úřad (v Praze Magistrát HMP).

Oprávnění zaměstnanců SPO

Zaměstnanci SPO jsou oprávněni navštěvovat dítě a rodinu v prostředí, kde žijí nebo se zdržují. Musí se ale jednat o situaci, která je důvodem pro poskytnutí sociálně-právní ochrany . (Nesmí být porušeno právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života.)

Jestliže je to pro ochranu dítěte potřebné, jsou zaměstnanci SPO oprávněni pořizovat obrazové snímky, obrazové a zvukové záznamy dítěte a prostředí , ve kterém se zdržuje. Tyto záznamy mohou být použity pouze pro výkon SPO.

Zaměstnanci SPO mohou tyto činnosti vykonávat pouze na základě zvláštního oprávnění vydaného orgánem SPO. Musí obsahovat identifikační údaje a vymezení činností, které může zaměstnanec vykonávat. Jedná se o opatření na ochranu těch, kde se návštěva uskutečňuje, aby návštěva v domácnosti či jinde nemohla být zneužita.

Povinnosti státních orgánů, dalších právnických a fyzických pověřených osob

Zákon ukládá povinnost státním orgánům, zaměstnavatelům, školám, školským, zdravotnickým a jiným obdobným zařízením, a pověřeným osobám sdělit bezplatně údaje potřebné pro poskytnutí SPO. (Údaje o zdravotním stavu podléhají dalším předpisům, povinnost zdravotníků sdělit údaje se vždy týká situací souvisejících např. s týráním,

Etické souvislosti sociální práce

základní hodnoty sociální práce (lidská práva, jedinečnost, rovnost, spravedlnost, důstojnost, soukromí, ...)

riziko zneužití moci a privilegií

hodnoty .- to co je žádoucí, vhodné, dobré, o co stojí usilovat
týká se společnosti, jedinců, skupin, komunit

soc. pracovníci jako profesní skupina sdílejí a prosazují společné hodnoty
etické kodexy

význam hodnot pro sociální práci :

určují povahu soc. práce, povahu vztahu mezi soc. pracovníky a klienty,
mezi soc. pracovníky navzájem,....

hodnotové orientace soc. práce a jejich změny v historickém a
celospolečenském kontextu

paternalistické pojetí soc. práce (ukázat správnou cestu)

orientace na sociální spravedlnost (rovné příležitosti, sociální vyloučení)

náboženská orientace (charitativní činnost)

klinická orientace (etická dilemata)

morálně neutrální orientace (efektivita, výdaje, zisky)

etické problémy soc. práce

etická dilemata soc. práce

Etický kodex sociálních pracovníků ČR
Mezinárodní etické zásady sociální práce

Etika instituce a organizace